

Највећи део абонената глобалног тржишта у последњих годину дана примао је на кућној адреси кратко, али уверљиво обавештење да су шеме главних дрматора у арени финансијских шпекулација нешто запеле и да је ваша патриотска, пардон – сада само потрошачка дужност – да их из те буле извадите. Иако су председници инвестиционих фондова и банака себи годишње додељивали премије које су се кретале од више стотина милиона, па све до пар милијарди долара, на крају су ипак пристали да обавезу спасавања светске економије омогуће сваком, укључујући и оне чији дневни приход не прелази 1 \$ per capita. Обавештење, додуше, није било овако опширно, јер је било записано на обичном фискалном рачуну који се издаје при куповини горива и основних животних намирница. Нагли скок цена намирница и њихова све чешћа несташица, која, по речима представника Светске банке и УН, ускоро треба да постане стандард, затекли су неспремне само оне који још верују да је процес глобализације у некаквој корелацији са напретком већег и сиромашнијег дела човечанства.

Ко је појео сав пиринач?

Цена пиринча, која се у Азији утростручила у току само једне године, осим што је милионе насиромашнијих натерала да правду потраже на улици, донела је и пар духовитих објашњења за насталу ситуацију. Тако је амерички председник Буш сасвим озбиљно изјавио да је кривац за покупљење хране, пре свега, индијска средња класа, које је услед нарасле економске моћи, почела да једе више. Реч "бестидно" није употребио. Најдаље су, свакако, отишла два професора са лондонске Школе за хигијену и тропску медицину, окрививши гојазне људе не само за несташицу хране, него и за глобално отопљавање. Нешто инвентивнији у тражењу одговора били су аналитичари који су вртоглаво повећање цене хране повезали са растом индустрије за производњу биогорива. Константан раст ове индустрије оставља све мање обрадивих површина за производњу хране, што има за резултат смањену понуду и на крају вишу цену. Значи, ствар је јасна. Прошле године је произведено три пута мање пиринча, па зато ове године за њега треба издвојити три пута више пара. Чинило се да је неспоразум решен и да само још једном треба проверити податке о производњи пиринча за прошлу годину, који ће нам потврдити да су то прави разлози за изненадно поскупљење. Међутим, на сајту Организације за храну и пољопривреду (FAO), званичне агенције Уједињених нација, подаци су говорили другачије. Уместо да буде знатно мања, глобална производња житарица је у последње три године заправо бележила константан раст. У сезони 2006. светска производња житарица износила је 2.012,9 милиона тона, процењена производња 2007. била је 2.108,5 милиона тона, а претпостављена количина за 2008. износиће 2.164 милиона тона. Сопштење које је издао FAO, а 22. маја пренела агенција Франс прес, говори да су сви схватили поенту.

"Без обзира на рекордну производњу, очекује се да ће у 2008. цене хране остати високе, што ће ускратити приступ намирницама за најсиромашније слојеве становништва,

саопштила је Организација за храну и пољопривреду "

Изгледа да класична теорија тржишта, по којој се цена формира на основу понуде и тражње, није функционисала у овом случају. Будући да су реална производња и понуда биле сразмерне реалној тражњи, коју ни већ поменут „добар апетит Азијата“ ипак није могао да утручи, морали смо да тражимо други одговор. Једина ствар која нам је још падала на памет граничила се са економским светогрђем. Глобално тржиште није функционисало, бар не онако како је то било обећано. Већ деценију дуго заклинање домаћих и страних експерата у исцелитељске моћи отвореног тржишта и глобалне конкуренције, као и добробит коју доноси свима, а нарочито најсиромашнијима, престало је да делује уверљиво, али и добронамерно. Ако плаћамо скупљу храну при истом нивоу производње, питање које се логично намеће јесте – коме одлази разлика у цени. Обичним фармерима свако не. Галопирајуће цене горива, семена и вештачког ђубрива десеткују ситне произвођаче хране широм света, од Мексика и Британије па до Канаде и Индије, у којој је дошло до праве епидемије самоубистава локалних фармера, суочених са сиромаштвом и губитком земље. Да би неупућен читалац схватио како се формира цена хране у светским оквирима, и чији се све прсти налазе у тегли с медом, нужно мора имати у виду најважнију робу на тржишту, која је уједно и главна полуга за контролу глобалне економије, а то је новац.

Колико вас кошта новац?

Недавни слом високоризичних хипотекарних кредита послужио је као повод за учвршћивање "новог поретка новца" не само у Сједињеним Државама, него и широм "прегрејане" нам планете Земље. Емитовање кредитог новца нужно са собом повлачи емитовање нових кредита јер позајмица представља главницу, али да би дужник био у стању да врати целокупан кредит, банка мора да емитује нов кредит који ће покрити износ камате претходног кредита. Наравно, сваки наредени кредит тражи новог дужника и нову емисију јер банка ризикује масу инсолвентних дужника, који своје дугове не могу да врате јер новца за отплату камате и главнице на тржишту просто нема довољно за све. Са друге стране, раст кредитног новца је експоненцијалан, док је раст добара и услуга мање-више линеран, што значи да читав финансијски систем нужно води ка инфлацији и потпуном губитку вредности новца, јер ће његова количина вишеструко премашити количину расположиве робе и услуга. По логици ствари, једине алтернативе које се намећу јесу општи банкрот дужника и банака са једне стране или хиперинфлација са друге. Јашући на Гринспеновој заоставштини ниских каматних стопа, јефтених кредита и смањења регулативе, банке су током последње деценије креирале масиван балон на тржишту некретнина, нудећи куће од 600.000 долара људима чији приход није прелазио 16 \$ долара на сат. Затим су те хипотекарне кредите препаковали у хартије од вредности (CDOs) и продавали их на тржишту другим банкама и

инвестиционим фондовима. Систем је функционисао све док су каматне стопе биле ниске и док је постојало обиље јефтиних кредита, а цене некретнина су расле. Са растом каматних стопа у периоду 2005-2007, правданим страхом од инфлације, дошло је смањења количине новца и раста његове цене, а способност дужника да сервисирају камате нагло је пала, обарајући цену некретнина, али и вредност имовине банака и инвестиционих фондова који су те хипотеке купили на тражишту. Дилема је била проста: банкрот и колапс највећих играча, одговорних за насталу ситуацију, или инфлација путем креирања нових кредита који би запушили насталу рупу. Избор централних банака широм света, предвођених америчком Банком федералних резерви и Беном Бернанкијем, били су нови кредити и инфлација која из тога произилази. Тако су главни кривци, уместо да буду кажњени банкротом, заправо аболирани, док су цену кроз "инфлаторни порез" платили сви, а највећу заправо они најсиромашнији. Одговорност је подељена, али не и профит банака, настао у време кредитне експанзије. Бежећи од колабирајућег тржишта некретнина и пратеће индустрије, "врућ новац" је нашао сигурно уточиште у трговини робом, тачније храном и нафтом. Ако људи не морају себи да приуште већу кућу или бољи ауто, ипак морају да једу. На тај начин се спекулативни капитал осигурао од нових губитака, по цену ускраћивања могућности глобалној популацији да задовољи елементарне потребе. Парадигма новог економског поретка још једном је потврђена.

Уместо да капитал буде у функцији људи и њихове политичке воље, људи су се заправо нашли у функцији капитала. Галопирајуће цене хране и горива шаљу јасну поруку. Постојећи економски поредак биће одржан без обзира на број људи који ће бити жртвован, при чему се ниједна цена не сматра превисоком.

Скоро слободна тржишна утакмица

Одлука Индијске владе од априла ове године, да суспендује трговање фјучурсима за пшеницу и пиринач, представља јавно признање да је цена хране заснована пре свега на инвестицијама (читај: спекулацијама), а не на потрошњи. Изјава Кришана Бир Чаударија, председника највећег и најстаријег удружења фармера у Индији, дата новинској агенцији IPS, говори сама за себе и није јој потребан коментар:

"Велике корпорације уз помоћ мултинационалних компанија гомилају залихе хране."... "Ми имамо савим довољно хране и производња показује тренд раста; међутим, велике корпорације формирају цену" ... "Оне сисају крв"

Његово мишљење дели и Жан Циглер, специјални извештач Уједињених нација у програму "Право на храну". Он је, говорећи за француски "Либерасион", упоредио растућу несташицу хране са *"тихим, масовним истребљењем"*.

Сигуран знак да се на мети "инвеститора" нашла и нафта, као друга кључна полуга светске економије, био је раст њене цене од 55 \$ за барел у 2007. до 135 \$ у мају 2008. Теорију о повећању потрошње демантовао је Дејвид Кели, главни руководилац за тржишну стратегију Џ. П. Морган Фондса, водеће светске банке у индустрији нафте, изјавом за Вашингтон пост:

"Оно што мислим да треба схватити јесте да раст потрошње у свету није претерано велик"

Количина нафте у понуди заправо се увек кретала у оквирима тражње, једино се увећавала њена цена, у мери у којој је порасла количина долара на тржишту. Препознатљив образац, који као и цена хране кореспондира са пуцањем балона хипотекарних кредита и упумпавањем више хиљада милијарди долара на финансијска тржишта, којим су централне банке привремено спасле "несташне момке" глобалне економије. Током истраге комисије америчког Сената за националну безбедност и државне послове, од 20. маја 2008. могли су се, према наводима MSNBC-а, чути слични закључци:

"Силовит раст тражње за робом потиче пре свега од нове категорије шпекуланата: институционалних инвеститора, као што су корпоративни или владини пензиони фондови, универзитетске задужбине и независни здравствени фондови. Шпекуланти који тргују робом главни су разлог наглог посупљења", изјавио је Мајкл Мастерс, члан Управног одбора Мастер капитал менаџмента, хед фонда са Девичанских Острва.

Сви наведени показатељи били су довољан доказ за то да тржиште не функционише, мада су нас идеолози транзиције и приватизације уверавали да је либерализација и наставак процеса економских интеграција једини начин да се економски слом из деведесетих избегне. Релативно лако решив проблем локалног тржишта, које није функционисало, а на које јесмо имали утицај, заменили смо проблемом глобалног тржишта, које такође не функционише, а на које немамо никакав утицај. Десет по прстима "Смитовој невидљивој руци тржишта" ударио је недавно лично Џорџ Сорос. На питање Џонија Вудрофа из "Њујорк бук ривјуа" – да ли се ова финансијска криза могла избећи – Џорџ Сорос је одговорио дословно:

"Могла је, али је било потребно да се призна како је систем изграђен на погрешним основама. Нажалост, код нас је доминантна идеологија идеја тржишног фундаментализма, по којој је тржиште, наводно, кадро да само исправи своје недостатке. То није тачно; по правилу, кад год тржишта западну у тешкоће, спас доноси само интервенција власти"

Наведену изјаву треба посматрати у контексту чињенице да је Џорџ Сорос током деведесетих на подручју Источне Европе и бивших совјетских држава био промотер транзиције, либерализације и гашења традиционалних функција државе – све под мотом "отвореног друштва". Сорос је током прошле године зарадио 2,9 милијарди долара, пласиравши се на друго место међу најуспешнијим председницима хеџ фондова. Државе које су прихватиле његове савете и либерализовале тржиште, уместо зараде забележиле су само рекордне спољнотрговинске дефиците. Тако је у 2006. год. Руминија остала у "минусу" од скоро 15 милијарди евра, а Пољска чак читавих 17 милијарди. Подаци за Србију и Украјину у 2007. говоре да се тај износ кретао преко 9 милијарди евра у обема земљама. Ситуација у којој би Сорос остао "кратак" за 2,9 милијарди и тако стекао титулу једног од најуспешнијих инвеститора, изазвала би општи смех. Проблем, додуше, није био у самој идеји слободне тржишне утакмице, него у чињеници да она заправо никада није ни постојала. Конкуренција у глобалној економској арени, у којој суверено владају картели централних банака и инвестиционих фондова, била је само маркетиншки слоган, што најбоље показује хаос на тржишту робе.

Апсурдна ситуација у којој један од најуспешнијих финансијских предатора слободног тржишта тражи интервенцију државне власти (додуше, не каже се које) и са друге стране држава које се повинује искључиво власти тржишта, довољан је разлог да се популарна економска пракса доведе у питање. Међутим, извесно је да оба економска модела имају своје миљенике. Питање никада није било који је економски модел бољи, већ коме је својом политиком служио. Економија глобалне и скоро слободне тржишне утакмице баш као и економија државне контроле не разликују се пуно, ако служе интересима уског круга људи. Сиромаштво можете правдати неолибералном догмом, идејом комунизма или разлозима глобалног отопљавања, али ће оно и даље остати сиромаштво. Изгледа да се једина мудрост састојала у томе да носиоца политичке воље убедите да је такво стање у његовом интересу. Ако у томе успете, онда је и економски модел добар.

Рачун, молим!

Због глобалног раста цена и српски потписник транзиционог уговора добио је прилику да сазна шта се налазило у клаузулама, које су биле исписане ситним словима и чији му садржај нико није предочио.

Просечна нето зарада исплаћена у априлу ове године у Србији износи 32.562 динара, саопштено је из Републичког завода за статистику. Цена векне хлеба од 500 грама износи 40 дин. Цена једног килограма хлеба износи 80 динара, што је 2.480 динара месечно. За један килограм хлеба дневно потребно је одвојити 7,6 % месечне зараде, без обзира на то што је плата исплаћена у априлу ове године реално већа за 5,6 одсто од оне исплаћене у истом месецу прошле године, а номинално за 22,3 процента.

"Више цене, мања потрошња уз много више рада" – назив је глобалног хита, који ће, према најавама, остати актуелан још дуго година...Ако имате примедба, можете да се жалите "тржишту", под условом да пронађете његов број у телефонском именику. Чињеница да је у земљи са великим пољопривредним капацитетима потребно издвојити скоро десетину просечне месечне зараде за само један килограм хлеба дневно, наравно, под условом да сте запослени и да уопште имате зараду, најбоље говори колико кошта чланство у глобалној економији. Добитак лежи пре свега у чињеници да вас више неће бомбардовати, јер ћете им све што затраже од вас ионако дати сами.